

José Cardoso Pires o svém románu

□ V roce 1982 obdržel portugalský spisovatel José Cardoso Pires (nar. 1925) za román **Balada z psí pláže** (Balada da Praia dos Cães, 1982) nejvýznamnější portugalskou literární cenu — Národní cenu za román; udělilo mu ji Portugalské sdružení spisovatelů a předal prezident republiky R. Eanes. Cardoso Pires je autorem několika románů, sbírek povídek a novel, divadelních her, knížek esejů a dalších děl, z nichž u nás vyšel román **Zámek u jezera** (O Delfim, česky 1974), přeložený do devíti jazyků.

Ve svém třetím románu **Balada z psí pláže** autor vychází ze skutečné události: v dubnu 1960 byl na jedné opuštěné portugalské pláži nalezen zavražděný muž, který byl identifikován jako major portugalské armády, jež uprchl z vězení, kde očekával proces pro účast na pokusu o vojenského povstání proti tehdejšímu fašistickému režimu. Krátce po této události měl José Cardoso Pires možnost seznámit se se soukromou výpovědí muže, rovněž účastníka nezdařeného povstání, který byl odsouzen pro spoluúčast na této vraždě. Kromě toho po svržení fašistické diktatury v roce 1974 měl k dispozici také dokumenty kriminální policie a politické tajné policie (PIDE). Na těchto materiálech založil svůj román, vycházející přitom z předpokladu, že v životě

„nastávají okolnosti, jež posouvají individuuum do oblasti obecného zájmu“. Je to „smyšlená zpráva“ o zoufalé vraždě, o nepopiratelném zločinu tří lidí zahaných do bezvýchodné situace v souvislosti s celkovou politickou situací v zemi. Autor na základě dostupných dokumentů rekonstruuje fakta a vytváří mezi nimi fiktivní spoje z hypotéz a otázek v nerozlučném spojení pravdy a pochybnosti. A poněvadž jde o případ s politickým pozadím, představuje toto dílo dokument o určité době (o Portugalsku za fašistického režimu na počátku 60. let) a zároveň pokus pochopit motivy a metody lidí, kteří tehdy chtěli ve společnosti něco změnit, tj. části portugalské ilegální opozice, především z vojenských kruhů.

Zavražděný major reprezentoval izolované spiklence, odmítající spolupráci s ostatními složkami revolučního hnutí odporu — zvláště s komunistickou stranou, vedoucí silou národního antifašistického boje — a přesvědčené o tom, že fašismus lze svrhnout pouhým vojenským pučem; svými stupňujícími se paranoidními bludy se posléze stal nebezpečným nejen svým společníkům na útěku, ale ohrožoval také samo ilegální hnutí. Ze špíny policejního vyšetřování, které zabíhalo do nejintimnějších sfér, si Cardoso Pires vydoloval strach („strach jako dramatickou formu samoty“) i doslova vražednou odvahu několika lidí a dotvořil je do literárního příběhu, který bychom mohli charakterizovat jako soukromý aspekt politické akce anebo souvislost společenského zla s individuální tragédií.

Ptáme se autora: V oscilaci mezi faktem a fikcí, mezi doloženým detailem a mlhavým, ale mnohovýznamným obrysem, mezi pravdou a pochybností se toto vaše dílo vrací na počátek 60. let, do doby salazarovského režimu, analyzuje tehdejší ovzduší strachu a lži a odhaluje některé národní mýty. Vzájemně pronikání individuálního života a společenského systému je tu ještě zřejmější a naléhavější než v **Zámku u jezera**, což je mimo jiné podtrženo faktem, že jde o skutečný

případ, který tehdy rozvířil veřejné mínění v zemi. Proč jste si zvolil právě tento námět a tuto dobu a co je podle vašeho názoru důvodem okamžitého zájmu širokého publika?

„Je pochopitelné, že vražda odbojáře, spáchaná v ilegality bojovými druhy zavražděného, zmátla veřejné mínění v zemi. Bylo to cosi strašlivého, co se dotklo všech utiskovaných obyvatel země, co otřáslo pověstí levice. V podstatě se každý z nás cítil vinen tím, že umožnil, aby fašistický útlak vyústil do tak extrémní situace.

Ještě před pádem fašismu jsem vytvořil jednu dlouhou verzi románu a hned nato další, bohatě dokumentovanou. Téma však mělo příliš senzační dimenzi, což ohrožovalo jeho nejhlubší význam; proto jsem začal zkoušet nové přístupy a nové výpravné struktury. Výsledným tvarem jsem se v Baladě z psí pláže pokusil vypovědět určitou tragédií z jejich polemických stránek.

Balada z psí pláže — v zamýšleném i konečném tvaru — je především fikce. Je to román, román o strachu. A strach vzdaluje vztahy od

reality, vede k mytizaci. Překrucuje a zamlžuje, kde je pravda a kde lež.

Nicméně hned po vydání románu si čtenáři okamžitě znovu připomněli ony události a začali o nich diskutovat — tentokrát svobodně. V knize se píše o některých představitelích fašismu, na něž se po vítězství demokracie zapomnělo, a teď lidi zajímalo je slyšet, vidět je zblízka v jejich špatném svědomí. Jeden z těchto představitelů z minula, dnes ministr spravedlnosti, odmítl, jiní však se svým ospravedlnováním vystoupili na veřejnosti. Postavy románu z jedné i druhé strany tak vystoupily z tištěných stránek a objevily se jedna po druhé ve skutečné podobě na obrazovkách televizorů a v rozhlasových nebo novinových rozhovorech.

Pro mne to byly nezapomenutelné okamžiky, kdy se prověřovalo vše, co jsem do toho vložil: přesnost v podstatných bodech, správnost představitelů, celkové vidění událostí, prostě všechno. Zřídka kdy asi má romanopisec tak živou zkušenost s knihou, kterou právě dopsal.“

Portugalská literární kritika píše o převládajícím charak-

teristickém rysu vaší literární tvorby, totiž o „patosu“ frustrace. Existuje přímý vztah mezi tím, co bychom mohli nazvat „portugalský čas“, a tímto pocitem frustrace?

„Rozhodně ano. Portugalská demokracie prochází regresivní krizí a začíná pociťovat strašáky z minulosti, přestože dělá, že o nich neví. V této souvislosti může být můj román nazván zlořečnou pamětí. Nebo výstrahou, chcete-li.“

V čem je dodnes živé dědictví portugalského literárního neorealismu, v jehož vývoji má vaše tvorba tak významné místo?

„Především v otevřenosti mnohostranným estetickým zkušenostem, což je princip, který portugalský neorealismus vždycky zastával.“

Jaké je podle vašeho názoru nejdůležitější poslání spisovatele v dnešním světě vůbec a v Portugalsku zvlášť?

„Usíli o mír a svobodu. V naší literatuře může být těchto cílů dosaženo jenom bojem proti zdánlivé pravdě a proti kulturní kolonizaci.“